

Голові спеціалізованої вченої
ради ДФ 20 051.052
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника
доктору історичних наук, професору,
декану факультету туризму
Великочому Володимирі Степановичу
(76000, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57)

ВІДГУК

Офіційного опонента, доктора історичних наук, доцента, старшого дослідника, доцента кафедри олімпійської освіти Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського Соби Андрія Олеговича на кваліфікаційну наукову працю Паски Ганни Михайлівни «Громадсько-політична діяльність Лева Бачинського (1872–1930 рр.)», подану до захисту у спеціалізовану вчену раду ДФ 20 051.052 Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 Історія та археологія (галузь знань 03 Гуманітарні науки)

Актуальність теми дисертаційного дослідження та її зв'язок із науковими програмами. За роки незалежної України вітчизняні науковці отримали можливість досліджувати ті сторінки української історії, які в радянський період перебували під забороною. Особливо стрімко почала розвиватися національна просопографія. Завдяки пошукам дослідників у науковий дискурс вдалося повернути надзвичайної історичної цінності відомості про осіб, які творили нашу державу і саме через це були замовчувані в УРСР. Серед видатних діячів кінця XIX – першої половини XX ст. одне із чільних місць посідає подвижник української національної ідеї Лев Бачинський (1872–1930). Ганна Михайлівна Паска слушно зазначила, що актуальність

роботи підсилюється відсутністю в українській історичній науці спеціального комплексного дослідження його громадсько-політичної діяльності (с. 2), а його приклад у питаннях відстоювання інтересів народу, формування основ державності є актуальним для сучасних українських громадських та політичних діячів (с. 20). Дисертантка на підставі аналізу різних джерел та друкованої літератури здійснила об'єктивне і комплексне вивчення громадсько-політичної діяльності Л. Бачинського. Подана до захисту дисертація Г. М. Паски становить значний науковий та пізнавальний інтерес.

Оцінка змісту дисертації та її завершеність. Дисертація написана за проблемно-хронологічним принципом, має логічну структуру і всі елементи, передбачені відповідними нормативними документами Міністерства освіти і науки України. Вона складається з анотації (українською та англійською мовами), переліку умовних скорочень, вступу, чотирьох розділів, дванадцяти підрозділів, висновків, списку використаних джерел і літератури (усього 811 позицій), додатків.

Вступ дисертаційного дослідження включає всі необхідні елементи, зокрема актуальність; зв'язок з науковими програмами, планами, темами; об'єкт та предмет дослідження, мету, завдання, хронологічні та територіальні межі, методологічні засади, наукову новизну, практичне значення отриманих результатів.

Дисертантка, опрацювавши та залучивши значну джерельну базу, охарактеризувала чинники, що впливали на формування світогляду Л. Бачинського, розкрила його партійну і громадську діяльність в австрійський період (кін. 1880-х рр. – 1914 р.); дослідила депутатську працю Л. Бачинського в Рейхсраті (1907–1918); визначила його місце і роль в процесах Першої світової війни, ЗУНР, ЗОУНР; проаналізувала суспільно-політичну працю Л. Бачинського у 1920-х рр.; висвітлила його парламентську діяльність у сеймі Другої Речі Посполитої у 1928–1930-х рр.

З першого розділу «Історіографія, джерела та методологія дослідження» (с. 26–61) можна зробити висновки про те, що Г. М. Паска опрацювала велику кількість української та іноземної наукової літератури,

зокрема праці видані польською, англійською, німецькою мовами. Загалом у *підрозділі 1.1. «Історіографія проблеми»* (с. 26–38), відзначимо виваженість і аргументованість авторки при аналізі та узагальненні матеріалу. Вона вдало поділила проаналізовану історіографію на чотири концептуально-хронологічні групи, зокрема радянську, діаспорну, зарубіжну та сучасну українську. Дисертація Г. М. Паски, як зазначено у *підрозділі 1.2. «Джерельна база»* (с. 39–51), написана на значному джерельному матеріалі. У роботі використано документи, які зберігаються у Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України, Центральному державному архіві громадських об'єднань України, Центральному державному історичному архіві України у Києві, Центральному державному історичному архіві України у Львові, Центральному державному кінофотофоноархіві України імені Г. С. Пшеничного, Державних архівах Волинської та Івано-Франківської областей, Відділі рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, Івано-Франківському обласному музеї визвольної боротьби імені Степана Бандери, Музеї історії університету та освіти Прикарпаття (м. Івано-Франківськ), Русівському літературно-меморіальному музеї Василя Стефаника (с. Русів Снятинської територіальної громади Коломийського району Івано-Франківської обл.); епістолярну спадщину (листування з М. Павликом, В. Стефаником, дружиною Наталією Бачинською); періодику (газети і журнали «Громадський голос», «Новий громадський голос», «Діло», «Народ», «Хлібороб», «Громада», «Станіславівські Вісти», «Свобода», «Хлопська правда», «Зоря», «Рада», «Вістник Союзу визволення України», «Луговик», «Нова зоря» та ін.); спогади І. Макуха, В. Стефаника, К. Трильовського, О. Назарука, К. Левицького, М. Климишина та ін. Дослідницький інструментарій дисертаційної роботи охоплює загальнонаукові, міждисциплінарні і спеціально-історичні методи дослідження, які повно охарактеризовані у третьому *підрозділі 1.3. «Теоретико-методологічні засади»* (с. 51–60). За основу дисертації взято цивілізаційну парадигму (с. 51).

Важливим та науково обґрунтованим у дисертації є *другий розділ «Формування світогляду Лева Бачинського та громадсько-політична діяльність в австрійський період»* (с. 62–119). У підрозділах 2.1. «Становлення особистості та початковий етап політичної праці» (с. 62–76), 2.2. «Партійна та громадська діяльність у 1898–1914 рр.» (с. 76–91) та 2.3. «Депутатська робота в Рейхсраті» (с. 91–117) Г. М. Паска охарактеризувала чинники, що вплинули на формування світогляду Л. Бачинського, розкрила його громадську і партійну діяльність упродовж 1880-х рр. – 1914 р., дослідила депутатську роботу діяча в Рейхсраті (1907–1918). Дисертантка слушно зазначає, що кристалізація політичних поглядів Л. Бачинського відбулася під впливом розгортання радикального руху в Східній Галичині (с. 62), а його політичний шлях розпочався з навчання у Коломийській гімназії та Чернівецькому університеті (с. 75).

Науковою новизною і аналітикою виділяється *третій розділ дисертації «Роль Лева Бачинського в державотворчих процесах у ході національно-демократичної революції на західноукраїнських землях 1914–1923 рр.»* (с. 120–174). У підрозділі 3.1. «Політична діяльність під час Першої світової війни» (с. 120–134) авторка охарактеризувала працю Л. Бачинського у декількох напрямках: як опікуна переселенців, вивезених австрійцями до концентраційних таборів Гмінд, Брук, Талергоф; активного члена Загальної української ради та Українського парламентського клубу. У підрозділі 3.2. «Державотворча праця в період ЗУНР» (с. 134–148) висвітлено державотворчу діяльність Л. Бачинського, зокрема його участь в Українській Національній Раді, законотворча діяльність у ЗУНР, робота у Трудовому Конгресі України у Києві. Дисертантка аргументовано доводить, що Л. Бачинський виступив одним із adeptів ухвали про Злуку ЗУНР і УНР. У підрозділі 3.3. «Участь у політичному житті ЗОУНР» (с. 148–163) охарактеризовано діяльність Л. Бачинського в контексті вирішення економічних проблем в ЗОУНР; розбудові фінансової, судової та освітньої систем; розробку законопроектів. У підрозділі 3.4. «Роль у діяльності Міжпартійної ради» (с. 163–174) проаналізовано діяльність Л. Бачинського упродовж 1921–1923 рр. у

Міжпартійній раді – спеціальному органі для координації дій представників Української радикальної партії, Української народно-трудової партії, Української соціал-демократичної партії та Української християнсько-соціалістичної партії.

Четвертий розділ дисертації «Участь Лева Бачинського в суспільно-політичному житті Західної України (1923–1930 рр.)» (с. 175–213) присвячений активній громадській і політичній праці Л. Бачинського. У підрозділах 4.1. «Партійна та громадська діяльність» (с. 175–197), 4.2. «Депутатська праця в польському сеймі (1928–1930 рр.)» (с. 197–212) на основі розгляду об'ємного фактологічного матеріалу авторка ілюструє діяльність Л. Бачинського у партійному житті Галичини й Волині; його участь в різноманітних вічах та маніфестаціях; роль у становленні та розвитку товариств «Луг», «Пласт», «Просвіта», Союзу українських адвокатів; участь у низці політичних судових процесах та ін. Г. М. Паска переконливо доводить, що Л. Бачинський прагнув відновити українську державність; пропагував у суспільстві гасла боротьби проти колонізації українських земель польськими осадниками, надання українцям демократичних прав і свобод, запровадження у школах навчання рідною мовою; захищав соціальні та національні інтереси українських селян і робітників; неодноразово піднімав питання політичного становища всіх українських земель, що було яскравим свідченням його державницьких та соборницьких ідеалів; будучи депутатом сейму, він гостро критикував польські органи влади, захищав національні та соціальні права українців, наполягав на вільному використанні української мови в шкільництві та судочинстві.

Висновки (с. 214–219) дисертації є логічними, змістовними, акумулюють результати дослідження, відповідають поставленим завданням. Докладне опрацювання тексту дисертаційного дослідження переконує у тому, що Г. М. Паска провела значну пошукову й аналітичну роботу, синтезувала і узагальнила великий масив інформації.

Додатки значно підсилюють роботу.

Дисертація відзначається науковою новизною і заповнює одну з прогалин сучасної української історіографії.

Дисертаційна праця Ганни Михайлівни Паски пройшла належну апробацію. Її основні положення та висновки були представлені на 18-ти міжнародних і всеукраїнських наукових конференціях в Івано-Франківську, Кам'янці-Подільському, Києві, Старому Угринові, Тисмениці, Тишківцях, Чернівцях, круглому столі з нагоди 150-річчя від народження Л. Бачинського (14 липня 2022 р.), щорічних науково-звітних конференціях професорсько-викладацького складу, аспірантів і студентів Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника; відображена у 21 публікації (з них – 4 у співавторстві), 8 з яких – у фахових виданнях України, 4 – апробаційного характеру, 9 – додатково відображають результати дослідження.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. У науковій кваліфікаційній праці Паски Ганни Михайлівни «Громадсько-політична діяльність Лева Бачинського (1872–1930 рр.)» порушення норм академічної доброчесності не виявлено.

Відповідність змісту анотації основним положенням дисертації, зауваження, дискусійні проблеми. Аналіз змісту анотації та основних положень тексту дисертації Г. М. Паски засвідчив їхню відповідність загальним висновкам. Зміст анотації відтворює основні положення тексту кваліфікаційної наукової роботи. Анотація не містить інформації, яка була б відсутньою в дисертації. Анотація і дисертація оформлені відповідно до п. 6, 7, 8 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження доктора філософії», затвердженого Кабінетом Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами від 21 березня 2022 р. № 341).

Віддаючи належне значній роботі, яку провела Паска Ганна Михайлівна над підготовкою дисертаційного дослідження, слід висловити деякі зауваження, пропозиції і побажання:

1. Певні зауваги є до структури та окремих складових дисертаційного дослідження. У роботі подано «Перелік умовних скорочень» (с. 18–19). З

огляду на це, в основному тексті не потрібно писати повні назви громадських організацій, партій, архівів тощо, а обмежитися аббревіатурами. Дисертантка використовує назву «Українська Галицька армія». Натомість сучасні українські дослідники цієї доби, як от Олександр Дедик, наголошують на правильному написанні – «Галицька армія».

Серед дискусійних моментів слід вказати на те, що для кращого розуміння теми у «Списку використаних джерел» можна було окремим блоком подати творчу спадщину Л. Бачинського (інтерв'ю, промови, замітки, публікації тощо). Позиції під №№ 267–274 з «Тогочасної газетної періодики» (с. 244–245) слід перенести до рубрики «Опубліковані документи». Розділ 4 «Участь Лева Бачинського в суспільно-політичному житті Західної України (1923–1930 рр.)» можна було структурувати у чотири підрозділи, відповідно про партійну, громадську, адвокатську та депутатську діяльність.

У підрозділі 2.1. «Становлення особистості та початковий етап політичної праці» (с. 62–76) міститься інформація про невзаємну любов сестри Лева Бачинського Євгенії до Василя Стефаника, відомості про сім'ю Лева Бачинського, зокрема життя та діяльність дружини Наталії у 1910–1920-их рр., короткі відомості про життєвий шлях дітей Софії та Марка. Більшість з цих сюжетів можна було подати у відповідному додатку, окремі факти у підрозділі 4.1. «Партійна та громадська діяльність», де з-поміж іншого на с. 191 йдеться про сприяння Л. Бачинського у поширенні пластових осередків у Галичині. У цьому контексті вартувало опрацювати документи та матеріали організації «Пласт», які містяться у фондах Центрального державного історичного архіву України у Львові, Державному архіві Івано-Франківської області. Деякі документи з 389 фонду «Верховна пластова команда, м. Львів» ЦДАЛ України про громадську діяльність Марка Бачинського опубліковано у виданні: Роман Шухевич у громадсько-політичному житті Західної України 1920–1939 рр.: спогади, документи, світлини / Упоряд. і відп. ред. Андрій Сова; Центр незалежних історичних студій. Львів: Апріорі, 2019. 816 с.

У дисертації в цитатах зустрічаються рідковживані, застарілі слова і терміни (фурдигарня, виділ, ширший заряд та ін.). Для кращого їх розуміння можна було зробити словничок і подати його окремим додатком.

У «Списку використаних джерел» напрошується виокремити рубрики «Довідкові видання» та «Електронні ресурси».

2. У підрозділі 1.1. «Історіографія проблеми» поза увагою Г. М. Паски залишилися праці, які безпосередньо відносяться до теми дисертації, зокрема Андрія Гречила (Гречило А. (текст), Завітій Б. (упоряд., заг. ред.). Наш герб: Українські символи від княжих часів до сьогодення. Альбом. Київ: Родовід, 2018. 400 с.), Олександра Зайцева (Зайцев О. Українці в Сеймі та Сенаті Польщі (1922–1939). Львів, 2022. 326 с.), Володимира Качмара (Качмар В. Львівський університет у 1784–1918 роках: організаційні, освітньонаукові та національні трансформації: монографія. Львів, 2021. 531 с.), Олега Павлишина (Павлишин О. Євген Петрушевич (1863–1940). Ілюстрований біографічний нарис. Львів, 2013. 400 с.), Богдана Трофим'яка (Трофим'як Б. Є. Гімнастично-спортивні організації у Національно-Визвольному русі Галичини (Друга половина XIX ст. – перша половина XX ст.). Тернопіль, 2001. 694 с.), Івана Хоми (Хома І. Євген Коновалець. Харків, 2016. 180 с.) та ін.

3. Джерельну базу дисертації дещо б доповнили щоденникові записи Івана Боберського, який мав декілька зустрічей з Л. Бачинським у грудні 1918 р. (Боберський І. Щоденник, 1918–1919 рр. / Упоряд. Ю. А. Мицик. Київ, 2003. 260 с.) та спогади Степана Шухевича про політичні судові процеси, які відбувалися у Галичині у 1920–30-х рр. (Шухевич С. Моє життя. Лондон, 1991. 619 с.).

4. У підрозділі 2.2. «Партійна та громадська діяльність у 1898–1914 рр.» дисертантка, пишучи про участь Л. Бачинського у роботі громадських організацій, помилково виокремлює два товариства «Січ» та «Повітова Січ» (с. 91, 216). Насправді, «Повітова Січ» була структурним підрозділом січового руху.

5. Позитивним моментом є те, що у дисертації представлено розлогі додатки (с. 289–361). Однак, бракує невеликого тексту, в якому було б наведено

огляду на це, в основному тексті не потрібно писати повні назви громадських організацій, партій, архівів тощо, а обмежитися аббревіатурами. Дисертантка використовує назву «Українська Галицька армія». Натомість сучасні українські дослідники цієї доби, як от Олександр Дедик, наголошують на правильному написанні – «Галицька армія».

Серед дискусійних моментів слід вказати на те, що для кращого розуміння теми у «Списку використаних джерел» можна було окремим блоком подати творчу спадщину Л. Бачинського (інтерв'ю, промови, замітки, публікації тощо). Позиції під №№ 267–274 з «Тогочасної газетної періодики» (с. 244–245) слід перенести до рубрики «Опубліковані документи». Розділ 4 «Участь Лева Бачинського в суспільно-політичному житті Західної України (1923–1930 рр.)» можна було структурувати у чотири підрозділи, відповідно про партійну, громадську, адвокатську та депутатську діяльність.

У підрозділі 2.1. «Становлення особистості та початковий етап політичної праці» (с. 62–76) міститься інформація про невзаємну любов сестри Лева Бачинського Євгенії до Василя Стефаника, відомості про сім'ю Лева Бачинського, зокрема життя та діяльність дружини Наталії у 1910–1920-их рр., короткі відомості про життєвий шлях дітей Софії та Марка. Більшість з цих сюжетів можна було подати у відповідному додатку, окремі факти у підрозділі 4.1. «Партійна та громадська діяльність», де з-поміж іншого на с. 191 йдеться про сприяння Л. Бачинського у поширенні пластових осередків у Галичині. У цьому контексті вартувало опрацювати документи та матеріали організації «Пласт», які містяться у фондах Центрального державного історичного архіву України у Львові, Державному архіві Івано-Франківської області. Деякі документи з 389 фонду «Верховна пластова команда, м. Львів» ЦДАЛ України про громадську діяльність Марка Бачинського опубліковано у виданні: Роман Шухевич у громадсько-політичному житті Західної України 1920–1939 рр.: спогади, документи, світлини / Упоряд. і відп. ред. Андрій Сова; Центр незалежних історичних студій. Львів: Апріорі, 2019. 816 с.

У дисертації в цитатах зустрічаються рідковживані, застарілі слова і терміни (фурдигарня, виділ, ширший заряд та ін.). Для кращого їх розуміння можна було зробити словничок і подати його окремим додатком.

У «Списку використаних джерел» напрошується виокремити рубрики «Довідкові видання» та «Електронні ресурси».

2. У підрозділі 1.1. «Історіографія проблеми» поза увагою Г. М. Паски залишилися праці, які безпосередньо відносяться до теми дисертації, зокрема Андрія Гречила (Гречило А. (текст), Завітій Б. (упоряд., заг. ред.). Наш герб: Українські символи від княжих часів до сьогодення. Альбом. Київ: Родовід, 2018. 400 с.), Олександра Зайцева (Зайцев О. Українці в Сеймі та Сенаті Польщі (1922–1939). Львів, 2022. 326 с.), Володимира Качмара (Качмар В. Львівський університет у 1784–1918 роках: організаційні, освітньонаукові та національні трансформації: монографія. Львів, 2021. 531 с.), Олега Павлишина (Павлишин О. Євген Петрушевич (1863–1940). Ілюстрований біографічний нарис. Львів, 2013. 400 с.), Богдана Трофим'яка (Трофим'як Б. Є. Гімнастично-спортивні організації у Національно-Визвольному русі Галичини (Друга половина XIX ст. – перша половина XX ст.). Тернопіль, 2001. 694 с.), Івана Хоми (Хома І. Євген Коновалець. Харків, 2016. 180 с.) та ін.

3. Джерельну базу дисертації дещо б доповнили щоденникові записи Івана Боберського, який мав декілька зустрічей з Л. Бачинським у грудні 1918 р. (Боберський І. Щоденник, 1918–1919 рр. / Упоряд. Ю. А. Мицик. Київ, 2003. 260 с.) та спогади Степана Шухевича про політичні судові процеси, які відбувалися у Галичині у 1920–30-х рр. (Шухевич С. Моє життя. Лондон, 1991. 619 с.).

4. У підрозділі 2.2. «Партійна та громадська діяльність у 1898–1914 рр.» дисертантка, пишучи про участь Л. Бачинського у роботі громадських організацій, помилково виокремлює два товариства «Січ» та «Повітова Січ» (с. 91, 216). Насправді, «Повітова Січ» була структурним підрозділом січового руху.

5. Позитивним моментом є те, що у дисертації представлено розлогі додатки (с. 289–361). Однак, бракує невеликого тексту, в якому було б наведено

основні віхи життя та діяльності Лева Бачинського (із зазначенням його псевдонімів, криптонімів, іменувань за життя («Луговий Батько»)). Додаток Ж. 2. «Учасники ЗУР» потребує деталізації. Дисертантка підписала його так: «Учасники ЗУР. Лев Бачинський сидить третій справа». Однак, відомі імена та прізвища усіх, хто є на фото, де воно виконано, з якої нагоди і хто був ініціатором фіксації цієї події. Отож, це – Перше засідання Загальної української ради. Зліва направо – 1-й ряд: о. Теофіль Драчинський, д-р Володимир Бачинський, Микола Ганкевич (заступник голови), Микола Василько (заступник голови), д-р Кость Левицький (голова), д-р Євген Петрушевич (заступник голови), д-р Лев Бачинський (заступник голови), д-р Євген Олесницький, Василь Панейко; 2-й ряд: Іван Боберський, Володимир Дорошенко, Юліан Бачинський, Александр Скоропис, д-р Микола Лагодинський, д-р Осип Назарук, д-р Іван Макух, Лев Левицький, д-р Кирило Трильовський, Ілля Семака, д-р Сидір Голубович, Володимир Ясеницький, Ярослав Веселовський, Ом. Попович, д-р Степан Баран, о. Степан Онишкевич. Видання Центральної управи українського легіону в м. Відні (Австрія). Відень, домівка «Просвіти», 11.00, 5 травня 1915 р. Іван Боберський про цю світлину писав у своєму щоденнику: «Видівка світлини «Української Національної Ради» представляє засідання 26 членів цієї Ради у Відні 5-го мая 1915 р. Я постарався, щоб прийшов світливець і відсвітлив цей наш найвищий уряд поза межами української землі в часі світової війни» (Докладніше див.: Сова А., Тимчак Я. Іван Боберський – основоположник української тіловиховної і спортової традиції / за наук. ред. Євгена Приступи. Львів: ЛДУФК; Априорі., 2017. С. 134).

У додатках є декілька світлин дисертантки, які підписуються «з приватної колекції автора» (с. 353, 354, 355, 360, 361). Тут краще писати так: «з приватної колекції Ганни Паски». Наприклад, так як на с. 357 вказано, що світлина з приватної колекції Ярослава Левкуна.

Загалом фотографії, що стосуються життя та діяльності Л. Бачинського, вартувало би виділити в окрему групу джерел.

6. Відкритими залишаються для дослідників й досі ряд питань, зокрема чи був Л. Бачинський членом Головної української ради; що він робив влітку – на початку осені 1919 р. та ін.

Зазначені зауваження, пропозиції і побажання мають в основному рекомендаційний характер і не впливають на високий фаховий рівень здійсненого дисертаційного дослідження.

Загальний висновок про дисертаційну роботу, її відповідність встановленим вимогам Міністерства освіти і науки. Вказана дисертація відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження доктора філософії», затвердженого Кабінетом Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами від 21 березня 2022 р. № 341), а її автор – Паска Ганна Михайлівна – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 032 Історія та археологія.

Офіційний опонент:

доктор історичних наук, доцент,

старший дослідник,

доцент кафедри олімпійської освіти

Львівського державного університету

фізичної культури імені Івана Боберського

 Сова А. О.